

6. Уманський О. М., Сумцов В. Г., Гордієнко В. Д. Соціально-трудові відносини: Навч. посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2003. – 472 с.

7. Кравченко О. Б. Сутність та основні елементи організаційно-економічного механізму ре-

гулювання зайнятості населення // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 4 (47). – С. 119–123.

Представлена в редакцію 05.01.2007 г.

УДК 338.439.02:332.122

С.І. Князев,

канд. екон. наук,
 учений секретар Відділення
 економіки НАН України,
 м. Київ

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ КОМПЛЕКСІВ В УКРАЇНІ

Виробництво високоякісних продовольчих товарів, необхідних для повного задоволення потреб населення відповідно до науково обґрунтованих норм споживання, є основною метою розвитку агропродовольчого комплексу, на підприємствах якого переробляється близько 80 % продукції рослинництва і 65 % тваринницької продукції. Досягненню цієї мети повинна сприяти територіальна організація агропромислового виробництва, організація його на дотримання і дівість таких принципів, як максимальне наближення переробних підприємств до джерел сировини і районів споживання їх продукції, забезпечення пропорційного і збалансованого розвитку та розміщення виробництва, взаємозв'язок між змінами у територіальній структурі галузей і необхідним зростанням обсягів виробництва, оптимізація сировинних зон переробних підприємств тощо.

Метою статті є аналіз існуючих особливостей надання пропозицій щодо можливих шляхів удосконалення організації регіональних продовольчих комплексів.

У кожному з регіональних АПК склалися і функціонують комплекси аграрного виробництва відповідної спеціалізації, в одному регіональному АПК вони ширші за набором галузей, в іншому – вузьчі. Розвиток продуктивних сил сприяє поглибленню регіональної спеціалізації, концентрації зусиль регіонального АПК на виробництві тих видів продукції, для яких на території області чи району склалися найсприятливіші умови. У перспективі доцільно зберегти рівновагу попиту і пропозиції на цукор, хлібобулочні вироби, олію, молоко і сприяти підвищенню рівня забезпеченості населення м'ясом, овочами і фруктами [1, 2].

Тісні взаємозв'язки між сільськогосподарськими і переробними підприємствами зумовлені їх виробни-

чо-технологічними стосунками, а також важливістю їх продукції у господарській діяльності та життєзабезпеченні країни у створенні соціальної стабільності.

Важливим фактором підвищення ефективності виробництва як АПК країни, так і регіонів є оптимізація пропорцій між промисловою переробкою (виробничими потужностями) і наявністю сировини. Розміщення підприємств переробної промисловості залежить насамперед від просторової локалізації і насаженості їх сировинної бази, оскільки у структурі витрат галузі на виробництво продукції частка матеріальних витрат займає 84,4 %. Кількісні і якісні характеристики сировинної бази обумовлюють основні техніко-економічні показники діяльності переробних підприємств різних форм власності і господарювання. Обсяг і якість сільськогосподарської продукції, що надходить на промислову обробку й переробку, багато в чому визначають асортимент продуктів харчування, впливають на ритмічність діяльності підприємств, рівень використання їх виробничих потужностей, собівартість продукції, прибуток і рентабельність підприємства [3].

Видовий і сортовий склад сільськогосподарської сировини, яка надходить на переробку, повинен відповідати вимогам технологічних процесів переробних підприємств. Особливості сільськогосподарської сировини (низька транспортабельність, обмежені строки поставок) потребують створення навколо переробних підприємств або первинних пунктів переробки стабільно діючих сировинних зон. Це дозволяє значною мірою зберегти і обсяги, і якість сировини, скоротити транспортні витрати. Створення постійно діючих сировинних зон характерне для таких галузей, як цукрова, ефіроолійна, плодоовочева та інші, у місцях, де природні умови сприяють по-

© С.І. Князев, 2007

глибленню спеціалізації сільського господарства на відповідних культурах. Оптимізація сировинних зон сприяє ефективній діяльності переробних підприємств, комплексному використанню сировини, комбінуванню окремих виробництв, особливо з переробки вторинних матеріальних ресурсів. В умовах становлення ринку і функціонування різних форм власності дієвість цього процесу набуває актуальності у тих галузях переробної сфери АПК, де основною залишається державна форма власності.

Особливо важлива своєчасна організація сировинних зон для галузей переробної сфери АПК, які використовують малотранспортабельну сировину, що швидко псується. До них насамперед належить плодовоовочеконсервна, де термін зберігання сировини обмежений до кількох днів або годин. Це зумовлює скорочення радіусу доставки, створення територіально компактних сировинних зон переробних підприємств. Проте між сировинними зонами й підприємствами з переробки не досягнуто збалансованості, хоч ефективність функціонування їх прямо пов'язана з раціональними розмірами і впорядкованістю сировинних зон, удосконаленням їхньої структури. Під раціоналізацією сировинних зон треба розуміти таку їхню організацію, коли сировина виробляється в оптимальні строки та потрібних обсягах у спеціалізованих господарствах, розташованих неподалік від переробного підприємства. Коли сировинна зона головного підприємства розпорошена, то ефективним є створення проміжних приймальних пунктів [4, 2].

Диспропорції між обсягами сировини та наявними виробничими потужностями ще й досі існують у більшості галузей харчової та переробної промисловості. Ліквідація їх можлива шляхом вдосконалення територіальної організації агропромислового виробництва відповідних регіонів. Суттєвим тут є два моменти – є сировина, але немає потрібних потужностей. Отже, сировина псується і продукції з неї виробляється недостатньо. Другий – немає необхідної кількості сировини, використання виробничих потужностей недостатнє, що знову ж таки призводить до зниження обсягів виробництва продукції. При забезпеченні переробних підприємств сировиною і матеріалами в умовах ринку слід виходити з того, що їх має бути достатньо, тобто бути ліквідовані збої у виробництві або понаднормативні запаси. Якість сировини значною мірою визначає величину виходу і саму якість продукції і, безперечно, впливає на ефективність всього виробництва. Якщо сировина не відповідає потребам, не наділена достатньою мірою необхідними якісними параметрами, то навіть при сучасній техніці і технології не завжди можна одержати нормативну кількість високоякісної продукції.

З питанням якості сировини тісно пов'язані процеси вибору раціонального варіанту її використання, а саме вибір оптимального варіанту переробки сировини для одержання продукції, яка користується підвищеним попитом. Є багато варіантів можливого використання сировини і треба вибрати найоптимальніший, яким є комплексна переробка сировини як основа зниження витрат сировини на одиницю продукції. При всій різноманітності конкретних шляхів економії матеріальних ресурсів можна виділити для переробних підприємств АПК такі: скорочення втрат і відходів основного виробництва, ліквідація браку, розробка прогресивних методів використання сировини, впровадження нових видів сировини та її замінників, нових технологій, використання вторинних ресурсів.

Процес раціоналізації територіальної організації регіональних АПК передбачає єдиний підхід до просторового розвитку і розміщення їх галузей, формою вираження яких стає прогноз з науково обґрунтованими кількісними та якісними характеристиками. Останній, як вимога раціонального розміщення, покликаний оптимізувати господарську діяльність, у тому числі просторове розміщення виробництва на конкретній території на певний період часу [5]. При розробці прогнозів розвитку і розміщення виробництва регіональних АПК доцільною є розробка комплексних регіональних програм виробництва з урахуванням нових економічних районів та споживання споріднених (або взаємозамінних) груп продовольчих товарів чи окремих видів кінцевої продукції агропромислового комплексу.

Диференційований підхід до особливостей територіальної організації регіональних АПК сприяє забезпеченню динамічної збалансованості і функціонуванню виробничих об'єктів у межах комплексу, підвищенню ефективності виробництва та зростанню обсягів виробництва продовольчої продукції.

Існуюча територіальна організація продовольчого комплексу потребує поглиблення регіональної спеціалізації на виробництві тих видів продукції, для яких існують найкращі передумови, доведення рівня розвитку галузі в регіонах до масштабів, що забезпечують потреби внутрішнього, міжрегіонального обміну і експортні потреби держави; оптимізації кількості та розмірів підприємств відповідно до вимог ринку й новітніх техніко-технологічних досягнень [4, 2].

Вирішення проблем удосконалення територіальної організації продовольчого комплексу повинно включати комплекс заходів, які мають реалізовуватися на трьох головних рівнях управління – державному, регіональному і базовому.

На державному рівні на основі міжгалузевого балансу виробництва і розподілу продукції мають

здійснюватись прогнозні розрахунки темпів, пропорцій і галузевої структури харчової промисловості, що узгоджені з попитом на продовольчі товари за фізіологічно обґрунтованими нормами, грошовими доходами населення, експортними потребами держави, а також створюватись організаційні, технологічні, економічні та соціальні передумови для розширеного виробництва в галузі.

На регіональному рівні слід забезпечити збалансований розвиток регіональних ринків промислових продовольчих товарів на основі оптимізації територіальної спеціалізації сільського господарства та харчової промисловості; створення системи фінансового, кредитного, податкового, страхового, матеріального забезпечення; розвитку регіональної ринкової інфраструктури; гарантування продовольчої безпеки в регіоні шляхом створення необхідних продовольчих резервів.

На базовому рівні найважливішим завданням є узгодження обсягів виробництва, реалізації і переробки продукції з необхідним ресурсним забезпеченням, оптимізація сировинних зон переробних підприємств, контроль за обсягами виробництва відповідно до попередньо зазначених квот.

Запобігти диспропорціям у розвитку різних продуктових комплексів можна через державне регулювання ринку продовольчих товарів і сировини. Це функція державного органу, який повинен формувати продовольчий фонд і державні ресурси, поставки продуктів харчування, розробку економічних принципів організації закупок продовольства. Важливою функцією цих органів в умовах ринкової системи є визначення стратегії розвитку АПК на основі аналізу сучасного стану його діяльності, підготовка цільових державних програм зростання обсягів виробництва, підтримання стабільності ринку, створення державних фондів і ресурсів [2]. На теперішній час гостро стала проблема необхідності корегувати наявність існуючих і нових потужностей, які вводяться в дію. Насамперед необхідно провести інвентаризацію існуючих потужностей для виявлення застарілих і нерентабельних виробництв, стан і рівень оснащеності яких не відповідає сучасним світовим і державним стандартам. Це необхідно, аби виключити можливість неефективної переробки дорогої сировини та уникнути зайвих витрат. Наступним кроком повинно стати ліцензування виробництв. Воно має проходити на рівні адміністративно-територіальних регіонів нашої держави та контролюватися з боку Міністерства аграрної політики. На наш погляд, в загальному випадку, за основу при ліцензуванні може бути взятий принцип, який відображається наступною формулою:

$$H \times C \geq \sum_{i=1}^n N_i + N_{\text{нов.}}$$

де H — оптимальна норма споживання однією людиною відповідного продукту; N_i — мінімальний обсяг виробництва продукції, який забезпечує беззбиткову роботу вже існуючого підприємства; $N_{\text{нов.}}$ — мінімальний обсяг виробництва продукції, який забезпечить беззбиткову роботу нового підприємства, яке планується ввести в експлуатацію; C — чисельність населення у регіоні; n — кількість вже існуючих підприємств у регіоні.

Приведена формула дає можливість запобігти створенню надлишкових потужностей у регіоні, однак залишає можливість для «здорової» конкуренції між виробниками, так як в ній враховуються мінімальні можливості виробництва, а в разі запропонування більш вигідних умов, ніж у конкурентів, підприємство зможе підвищувати об'єми виробництва відповідно до максимуму своїх потужностей. Також в разі необхідності та сприятливих умов на ринку, регіони зможуть вивозити продукцію за свої межі, користуючись резервами потужностей своїх підприємств. Однак у разі, коли нерівність у формулі не виконується, слід досконально проаналізувати, чи необхідно вводити в дію нові потужності, чи можна обійтись вже наявними. В такому випадку необхідно врахувати сучасний стан новітніх технологій і необхідність реконструкції та переобладнання діючих підприємств. Використання наявних резервів поліпшення експлуатації виробничих потужностей харчової промисловості при досягненні оптимального рівня сприяє суттєвому зростанню обсягів виробництва продукції, зниженню сукупних витрат праці на їх виробництво, що є одним з важливих чинників посилення її конкурентоспроможності, що в кінцевому результаті призводить до докорінного підвищення ефективності розвитку й функціонування цієї галузі [2, 6].

Таким чином, територіальний розвиток продовольчого комплексу спрямований на максимальне використання сприятливого і мінімізацію негативно-го впливу територіальних факторів, природно-географічних і соціально-економічних чинників. На загальнодержавному рівні розвиток галузі повинен бути спрямований на забезпечення оптимальної спеціалізації регіонів на виробництві промислової продовольчої продукції. На регіональному рівні необхідно сприяти стабілізації, відновленню і прискоренню розвитку галузі на основі максимального використання наявних ресурсів, переваг міжрегіонального поділу праці, переваг і можливостей геополітичного становища регіонів України, підвищення їх ролі у зовнішньоекономічному співробітництві, активізації міжрегіональної і прикордонної співпраці.

У подальшому розвитку харчової промисловості особливу увагу треба приділяти удосконаленню спеціалізації як на галузевому, регіональному, так і на внутрішньовиробничому рівні підприємств,

формуванню регіональних територіально-виробничих об'єднань, які відповідають наявним природним умовам і потенційним ресурсам регіонів.

Література

1. Сичевський М. П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України: Монографія / За ред. С. І. Дорогунцова. — К.: Наук. світ, 2004. — 374 с.
2. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку в умовах економічної глобалізації: Монографія / А. О. Коваленко, С. І. Князев, Л. В. Дейнеко та ін. За ред. д. е. н., проф. Л. В. Дейнеко. — К.: Наук. світ, 2004. — 121 с.

3. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери. — Ужгород: ІВА, 2005. — 400 с.

4. Б. М. Данилишин, О. М. Любченко. Маркетингова стратегія регіонального продовольчого ринку. — К.: Імекс-ЛТД, 2006. — 250 с.

5. Майовець Є. І. Регіональна політика формування і підтримки агробізнесу // Регіональна економіка. — 2002. — № 1. — С. 123–128.

6. Шмига О. О. Роль ринкової інфраструктури у підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції // Економіка АПК. — 2005. — № 7. — С. 128–133.

Подано до редакції 07.01.2007 р.

УДК 364(477.62)

А.Ю. Литвин,

*канд. наук з державного управління,
доцент Донецького університету
економіки та права*

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЛІТНІМ ГРОМАДЯНАМ У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Соціальне страхування це інструмент управління ризиками і зниженням несприятливих наслідків реалізованих ризиків, який відіграє важливу роль у розвитку економіки держави, створенні бази соціальної захищеності літніх громадян. На сучасному етапі розвитку незалежної України, згідно Конституції України, саме соціальна направленість у діяльності держави стає все більш пріоритетною [1].

Соціально-економічна спрямованість реформ, що проводяться урядом, світовий досвід соціального захисту літніх громадян свідчать, що комплексне реформування системи пенсійного забезпечення потребує розповсюдження нових методів захисту [2]. До таких методів необхідно віднести медичне страхування і програми медичної допомоги.

Ця тема останнім часом привертає до себе все більшу увагу як вчених, так і практиків, які працюють безпосередньо на ринку медичного страхування. Цій проблемі присвячені роботи таких дослідників, як Я. В. Коропець [3], О. І. Бобирь [4], О. М. Чердниченко [5], І. Л. Сазонець, О. А. Джусов [6].

Медичне страхування, згідно із законодавством, може здійснюватися як в обов'язковій формі, так і в добровільній [7].

Але ж слід зазначити, що реалізація таких програм повинна спиратися на урахування наступних особливостей економічного розвитку держави:

1) вирішальним фактором є рівень життя населення (немає потреби пояснювати, якими пріоритетами керується літня людина, якщо їй доводиться зробити вибір: купити харчові продукти, теплий одяг на зиму, розрахуватися за комунальні послуги та електроенергію чи застрахувати себе або своє майно);

2) невисокий рівень довіри громадян України до державних і недержавних компаній (державна вквала у мільйонів своїх громадян їхні збереження на опадних книжках, а трасові компанії одурили сотні тисяч людей через недосконалість державного контролю та корупційність чиновництва);

3) нестабільність законодавства і відсутність твердих гарантій з боку тієї ж держави;

4) інфляція та її негативні наслідки (ще живе у пам'яті гіперінфляція, її катастрофічний наступ на купівельну спроможність населення України десятиліття тому);

5) згідно прогнозів учених в Україні до 2026 р. середня тривалість життя у чоловіків збільшиться з 63 до 68, а у жінок з 74 до 77 років відповідно [3, с. 13].

Крім цих факторів, якщо не вдаватися до деталізації, можна виділити кілька інших причин того, що абсолютна більшість пенсіонерів в Україні не має жодного страхового полісу (на відміну від громадян США, Канади, Західної Європи, де практично у кожного є по 5–7 і більше страховок — життя, нерухомого майна, автомобіля, власних речей, тварин тощо).

© А.Ю. Литвин, 2007